

1. Бас М. Вплив соціальної освіти на ментальне здоров'я населення. Матеріали конференції ТНПУ. 2023. С. 245–250.
2. Гуменюк О. В. Соціальна освіта як ресурс психічного здоров'я молоді. *Гендерні студії*. 2023. № 1. С. 59–66.
3. Юдіна Л. О. Психологічна підтримка в освітньому середовищі: соціальні аспекти. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2022. № 2. С. 33–40.
4. Lazarus R. S., Folkman S. *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer, 1984. 456 p.
5. World Health Organization. *Mental health and psychosocial well-being in schools: a global framework*. Geneva: WHO, 2021.

Віра Пономарьова,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА У ЗБЕРЕЖЕННІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна у нашій країні поставила перед суспільством безпрецедентні виклики, серед яких одним із найгостріших є збереження ментального здоров'я населення. Щоденне переживання загрози життю, втрата близьких, руйнування домівок, вимушене переселення, відсутність стабільності та невизначеність майбутнього призводять до глибоких психічних і соціальних наслідків. У таких умовах питання психічного благополуччя стає не лише медичною, а й соціальною проблемою, яка потребує системного, міждисциплінарного підходу та взаємодії різних фахівців.

У даному контексті слід відзначити важливу роль соціальних працівників, які стають першою ланкою допомоги для людей у кризових ситуаціях, забезпечуючи психосоціальну підтримку, виявлення вразливих груп і сприяючи доступу до фахової допомоги [1].

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, ментальне здоров'я – це стан благополуччя, за якого людина може реалізовувати власний потенціал, долати життєві труднощі, ефективно працювати й робити внесок у життя своєї спільноти. Під час війни ці базові умови опиняються під постійною загрозою, тому система охорони психічного здоров'я має адаптуватися до кризових ситуацій. У межах цієї адаптації значне місце відводиться моделі MHPSS (Mental Health and Psychosocial Support), запропонованій Міжвідомчим постійним комітетом ООН (IASC). Її ключовими принципами є багаторівневість підтримки, недопущення шкоди, орієнтація на громаду, гендерна чутливість і залучення місцевих ресурсів [2].

Згідно з цією моделлю, допомога здійснюється на чотирьох рівнях:

- 1) забезпечення базових потреб і безпеки;

- 2) підтримка родини та громади;
- 3) надання спеціалізованих психосоціальних послуг;
- 4) клінічне втручання (за необхідності).

Соціальні працівники виступають ключовими виконавцями першого та другого рівнів цієї моделі. Їхня діяльність включає первинну оцінку потреб, надання психологічної першої допомоги (Psychological First Aid, PFA), інформування населення, сприяння адаптації, а також направлення осіб, які потребують спеціалізованої допомоги, до відповідних фахівців.

Згідно з практичними рекомендаціями ВООЗ і національними дорожніми картами з питань психічного здоров'я, соціальний працівник повинен уміти швидко оцінювати ступінь психологічної вразливості клієнта, встановлювати довірливий контакт, надавати емоційну підтримку, а також володіти інформацією про місцеві ресурси допомоги [1; 3].

Збереження ментального здоров'я населення в умовах воєнного стану передбачає також ефективну міжсекторальну координацію. Соціальний працівник має взаємодіяти з представниками системи охорони здоров'я, освіти, волонтерських та громадських організацій, місцевої влади. Така взаємодія дозволяє уникати дублювання зусиль, створювати єдині маршрути направлення осіб до фахівців і формувати мережу підтримки на рівні громади. Досвід України свідчить, що найефективнішими є ті моделі, які інтегрують соціальні послуги в роботу центрів психічного здоров'я та координують діяльність через регіональні МНПSS-групи [4].

Особливу увагу соціальні працівники приділяють вразливим категоріям населення: внутрішньо переміщеним особам, ветеранам, сім'ям військовослужбовців, дітям і людям похилого віку. Робота з цими групами потребує індивідуального підходу та гнучких методів. Для ВПО актуальними є завдання забезпечення базових потреб, відновлення соціальних зв'язків і сприяння адаптації до нових умов життя.

Для ветеранів – підтримка у процесі реінтеграції, подолання симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР), налагодження родинних і професійних стосунків. Соціальний працівник у цьому випадку виступає посередником між клієнтом, медичною системою та громадськими ініціативами, які надають психологічну або реабілітаційну допомогу [5].

Під час виконання своїх обов'язків соціальні працівники стикаються з великим емоційним навантаженням, ризиком професійного вигорання та моральних дилем. Тому важливими складовими їхньої діяльності є дотримання принципів професійної етики, забезпечення конфіденційності, отримання інформованої згоди клієнтів і турбота про власне психічне благополуччя. Супервізія, командна підтримка, навчання методам самопомоги та управління стресом – необхідні умови сталості професійної діяльності в умовах війни [1].

Сучасні виклики зумовлюють також розвиток цифрових інструментів підтримки

ментального здоров'я. В Україні активно впроваджуються онлайн-платформи, мобільні додатки та чат-боти, які дозволяють надавати базові консультації, проводити самодіагностику, направляти користувачів до фахівців або кризових служб. Соціальні працівники можуть використовувати ці технології для розширення доступу до допомоги, особливо у віддалених громадах або в умовах обмеженої мобільності. Проте цифрові рішення потребують дотримання вимог конфіденційності та етичного використання даних.

Отже, збереження ментального здоров'я населення України під час воєнного стану є складним багаторівневим процесом, який потребує не лише медичного втручання, а й активної соціальної роботи. Соціальні працівники відіграють ключову роль у цьому процесі – вони забезпечують перший контакт із постраждалими, організовують доступ до допомоги, координують взаємодію між секторами та здійснюють просвітницьку діяльність у громадах. Вони стають тими фахівцями, які допомагають людям відновити не лише психологічну рівновагу, а й соціальні зв'язки, відчуття безпеки й надії. Впровадження міжнародних стандартів МНПСС, підтримка професійного розвитку соціальних працівників і розширення мережі психосоціальних послуг є запорукою формування стійкої системи ментального здоров'я, здатної відповідати на виклики війни та сприяти відновленню українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. World Health Organization. Scaling up mental health and psychosocial services in war-affected regions – best practices from Ukraine, 2023. URL: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/scaling-up-mental-health-and-psychosocial-services-in-war-affected-regions--best-practices-from-ukraine> (дата звернення: 10.10.2025).
2. World Health Organization. IASC Guidelines on Mental Health and Psychosocial Support in Emergency Settings. Geneva, 2007. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/iasc-guidelines-for-mental-health-and-psychosocial-support-in-emergency-settings> (дата звернення: 12.10.2025).
3. Ukrainian Prioritized Multisectoral МНПСС Actions. National Roadmap, 2022. URL: https://www.fhi.no/contentassets/921fab71838642b597a01c9e96ef0546/mhpss-roadmap-ukraine_eng_8-dec-2022.pdf (дата звернення: 12.10.2025).
4. Mental Health and Psychosocial Support in Ukraine : Desk Review. ARQ International, 2024. URL: <https://arq.org/sites/default/files/2024-03/ARQ%20desk%20review%202024%20-%20MHPSS%20in%20Ukraine%20-%20full%20report.pdf> (дата звернення: 11.10.2025).
5. Pinchuk I. Mental health services during the war in Ukraine: Two years of adaptation. *Int J Ment Health Syst.* 2025, Mar 28. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11951524/> (дата звернення: 12.10.2025).